

Thuto ka Dipuo tse Pedi e Thehilweng Puong ya Letswele ke eng?

Phamfolete ya 2

Phupjane
2024

Phamfolete ena e fumanaha ka Tshivenda,
isiXhosa, Sepedi, isiZulu, Sesotho, Afrikaans,
Setswana, Xitsonga, siSwati, isiNdebele,
Puo ya Matsoho le English.

Sheba www.bua-lit.org.za
bakeng sa dintlha.

**What is a
mother tongue(s)?**

**Puo/Dipuo
tsa letswele ke eng?**

Puo ya letswele ke puo e tlwaelehileng ka ho fetisisa eo ngwana a e buang ha a qala ho kena sekolo. E ka ba dipuo tse fetang bonngwe. Ka tlwaelo ke puo eo ngwana a e sebedisang kgafetsa bakeng sa dipuisano lapeng le/kapa setjhabeng. Hangata ke puo eo ngwana a ithutang yona boemong ba Puo ya Lapeng, sekolong.

Puo e tlwaelehileng haholo ya ngwana e boetse e tsejwa ka mantswe a mang a kang puo/dipuo tsa motheo, puo/dipuo tsa mathomo, puo/dipuo tsa lapeng, puo/dipuo tsa letswele. Puo ya letswele e ka boela ya eba puo ya ntate kapa puo ya nkgono: Taba ya bohlokwa ke hore ke puo (dipuo) e tsebahalang haholo ho ngwana le e buuwang ke ngwana.

Puo ya letswele e kenyelletsa didayalekthe kapa mefutafuta e itseng ya puo e boletsweng. Mohlala, didayalekthe tse kang Setlokwa, Sekgolokwe le Sekgalahadi di kenyelletswa Sesothong e le puo ya letswele. Kahoo, titjhere ya Sesotho

e tshwanela ho ruta Sesotho se maemong kapa se ngolwang ka mkgwa oo didayalekthe di elwang hloko, di hlomphuwang le ho sebediswa e le mohlodi bakeng sa ho ithuta. Afrika Borwa, Thuto ka puo ya letswele e amahanngwa le tshebediso ya puo ya letswele ya ngwana e le Puo ya ho lthuta, ho Ruta le Tekanyetso (LOLTA). Sena se bolela hore dithuto tse kang Mmetse le Bokgoni ba Bophelo di rutwa ka puo ya letswele.

**What is 'mother
tongue' education?**

**Thuto ka
'puo ya letswele'
(MTE) ke eng?**

Ha jwale, puo ya letswele e sebediswa e le **LOLTA** bakeng sa dilemo tse nne feela tsa pele tsa ho kena sekolo (Kereiti ya R-3) bakeng sa bana ba bangata ba buang dipuo tsa Afrika. Bakeng sa bana ba buang English le Afrikaans, puo ya letswele e sebediswa e le **LOLTA** ho tloha Kereiting ya R ho ya Kereiting ya 12 le ho feta. Thuto ka Puo ya Letswele e fana ka monyetla wa ho arola puo mme e fana ka puo e le nngwe ya ho ruta nakong ya ho kena sekolo le thutong. Thuto ka Puo ya Letswele e amahangwa le thuto ka puo e le nngwe.

Sena se bolela hore dithusathuto (mohlala, dibuka tsa ho ruta) di fumanaha ka puo e le nngwe, dipuisano pakeng tsa matitjhere le barutwana di etswa ka puo e le nngwe, mme ditlhahlobo di etswa ka puo e le nngwe. Ho mmotlolo ona, dipuo tsa tlatsetso di etswa feela e le dithuto. Mohlala, English/Afrikaans/IsiZulu/Setswana di etswa e le dithuto tsa Puo ya Pele ya Tlatsetso le Puo ya Bobedi ya Tlatsetso. Le ha ho le jwalo, ho na le mekgwa e meng e rutang dithuto tsa dipuo tse pedi boemong ba Puo ya Lapeng

What is Mother Tongue Based Bi/multilingual Education (MTBBE)?

Thuto ka Dipuo tse Pedi/tse Ngata e Thehilweng Puong ya Letswele MTBBE) ke eng?

Thuto ka Dipuo tse Pedi/tse Ngata e Thehilweng Puong ya Letswele (**MTBBE**) ke tshebediso ya dipuo tse fetang nngwe e le Puo ya ho lthuta, ho Ruta le Tekanyetso (**LOLTA**). Sena se bolela hore dithuto tse kang Mmetse le Saense ya Tlhaho le Theknoloji le Disaense tsa Phedisano di rutwa ka dipuo tse pedi kapa ho feta. Mmotlolo ona o bitswa ka hore o thehilwe puong ya

letswele hobane o tswela pele ho sebedisa puo ya ngwana ya letswele e le **LOLTA** Kereiting ya 4 ha ho eketswa e nngwe, e ka bang puo e sa tlwaelehang (hangata, English) e le **LOLTA** ya tlatsetso.

MTBBE ke karabelo ya ho se lekalekane ha mehleng ha dipuo le thuto, thutong ya Afrika Borwa moo e neng e le barutwana ba English

le ba Afrikaans feela ba neng ba una molemo ho tswa tshebedisong ya dipuo tsa bona tsa letswela e le **diLOLTA** le kamorao ho Kereiti ya 3. Ho **MTBBE**, dithusathuto (mohlala, dibuka tsa ho ruta) di fumaneha ka dipuo tse pedi kapa ho feta mme dithlahlobo di etswa ka dipuo tse fetang nngwe. Ho mmotlolo ona, **diLOLTA** di etswa e le dithuto tsa puo boemong ba Puo ya Lapeng kapa ba Puo ya Pele ya Tlatsetso.

Ho kenngwa tshebetsong ho atlehileng ha **MTBBE** ho itshetlehlile hanyane ka ho ruta ho nang le boleng ha dipuo tse sebediswang e le **diLOLTA**.

Sepheo sa Thuto ka Dipuo tse Pedi/ tse Ngata tse Thehilweng Puong ya Letswele ke ho theha boemo bakeng sa hore bana ba ntshetse pele tsebo e tebileng le bokgoni dipuong tsa bona tsa letswela, English le dipuo tse ding tsa Afrika. Bongata ba bana ba Afrika Borwa ba sebedisa puo/ dipuo tsa Afrika e leng tsona tse tlwaelehleng kapa dipuo tsa bona tsa letswela. Dipatlisiso di bontsha hore barutwana ba ithuta hantle ka dipuo tseo ba di tlwaetseng. Tsebo e tebileng ya dipuo tsa bona e thusa barutwana ho ithuta dintho tse ntjha le hona ho ithuta dipuo tse ding. Hobaneng Thuto ya Dipuo tse Pedi/ Ngata e thehilweng Puong ya Letswele?

Dithlahlobo tsa matjhaba tsa ho bala di bontsha hore bana ha ba bale le ho ngola ka kutlwisiso ka dipuo tsa Afrika Kereiting ya 4 le ho feta, le

ha ba ile ba rutwa ka puo ya Afrika ho tloha kereiting ya R ho ya ho ya 3. Sena ha se bolele hore dipuo tsa Afrika ha di matla e le **diLOLTA**. Seo diphetho tsena di se bolelang ke kgaello ya ho tsetela ho ruteng ka dipuo tsa Afrika. Mohlala, matitjhere a English le Afrikaans a kwetliswa le ho fuwa tshehetso ka dithusathuto dipuong tseo ba rutang ka tsona. Bongata ba matitjhere a buang dipuo tsa Afrika, ka letsohong le leng, a kwetliswa ka English mme bongata ba barutwana ha bo fihelle dithusathuto tsa boleng tsa dipuo tsa Afrika.

Dipatlisiso di bontsha hore batho ba buang dipuo tse fetang nngwe ba sebedisa dipuo tsohle tsa bona ho etsa moelelo. Tshebediso ya dipuo tse fetang nngwe e le **LOLTA** e ka ba le menyetla e mengata bakeng sa barutwana ho kenyelletswa le ntlha ya hore batho ba buang dipuo tse pedi/ tse fetang nngwe ba hula dipuong tse fetang bonngwe ho etsa moelelo.

Ho matlafatsa tshebediso ya puo eo bana ba e tlwaetseng e le **LOLTA** ha ho kenngwa **LOLTA** ya tlatsetso ho ka phahamisa maikutlo a morutwana a ho ikutlwa a le bohlokwa, ho itseba le setso. Ho ka boela ha thusa bana ho tlisa le ho etsa dikamano pakeng tsa tsebo ya metseng ya bona le eo ba e fumanang sekolong.

MTBBE e reretswe ho kgothalletsa batho ka bomong ho bua dipuo tse ngata ho matlafatsa puisano ya ditso tse fapaneng, kutlwisiso le momahano ya setjhaba.

Mmotlolo wa **MTBBE** o labalabela boemo boo ho bona barutwana ba ka ithutang ka dipuo tsa bona tsa letswele le ka puo ya dipuisano e batsi (English), mme ka hodima moo ba ithute puo e nngwe ya Afrika (puo e sa amaneng le puo ya bona ya letswele. **MTBBE** e thusa bana ho ithuta ka dipuo tseo ba di tsebang le ho ntshetsa pele bokgoni ho English.

MTBBE e boetse e utlwahatsa ntshetsopele ya moruo kaha e lokisetsa barutwana ho nka karolo moruong wa lehae le wa matjhaba. E lokisetsa barutwana ho iphumanela dintho tse fapaneng bophelong, hore ba tsebe ho sebetsa maemong a mosebetsi moo English e leng bohlokwa (moruo o hlophisitsweng) le moo dipuo tsa Afrika di leng bohlokwa (moruo o sa hlophiswang).

Advice for schools changing to MTBBE - how could it work in the classroom?

Keletso ho dikolo tse fetohelang ho MTBBE – e ka sebetsa jwang ka tlelaseng?

Ketsahalo ya 1: Bakeng sa dikolo tse nang le Sesotho e le Puo ya Letswele Mokgahlelong wa Motheo mme di ruta ka English ho tloha Kereiting ya 4-12(dikolo tsa mahaeng/makeisheneng)

- Barutwana ba bua Sesotho e le Puo ya lapeng (ba bang ba ka bua dayalekthe ya Sesotho)
- Matitjhere a bua Sesotho e le Puo ya Lapeng
- Matitjhere le barutwana ba sebedisa English hanyane kantle ho tlelase.
- Sesotho ke LOLTA Mokgahlelong wa Motheo mme English ke LOLTA ya semmuso ho tloha Kereiting ya 4.

Ditlwaelo tsa MTBBE tse kgothaleditsweng: Ditlwaelo tsa ho ruta ka dipuo tse pedi (Dual Medium)

Moralothuto: Titjhere o tshwanela ho fumana hore ke dife dipuo tse buuwang ke barutwana. Jwale ba tshwanela ho nahana ka hloko hore ba sebedise Sesotho kapa English kapa ka bobedi le hore na ke

dikarolong dife tsa thuto. Ho nahana ka sena ho ka thusa matitjhere ho tloha kwetlisong le boithutong ba English feela mme ba nahane ka dipuo tse ngata bakeng sa ho ruta le ho ithuta. E ka matlafatsa boleng ba dithuto ka ho kgothalletsa matitjhere ho fihlella le ho sebedisa ka ho tshwana mareo a Sesotho le English dithutong tsa bona. Qetellong e ka thusa matitjhere ho etsa moralo wa tshebediso ya puo ka tlelaseng.

Ho fumana le ho sebedisa

matheriele: Matitjhere a ka tshwanela ho etsa diqeto tse hlokolosi ka bongata ba matheriele e ka rekwang bakeng sa **diLOLTA** tse sebediswang tlelaseng, mohlala, tlelaseng ya barutwana ba 40, dibuka tsa ho ruta tse 20 tsa saense tsa English le tse 20 tsa saense tsa Sesotho di ka rekwa. Hape, ditelosari tsa theknikhale, didikshinari, ditema tsa **diLTSM** tsa puo e le nngwe le tsa dipuo tse ngata di ka rekwa.

App e sa sebediseng data e nang le ditelosari tsa dipuo tse ngata ho phatlalla le dithuto tsohle e ka ba molemo maemong ana. **Tekanyetso e fomathife le e samathife:**

Matitjhere le baeletsi ba dithuto ba tla hloka ho etsa moralo wa tshebediso ya puo tekanyetsong (mohlala, ditekanyetso ka dipuo tse pedi kapa puo e le nngwe ho itshetlehle ho sepheo sa thuto le bokgoni ba puo ba bana). Sena se kenyelletsa tataiso ka dipuo tse ka sebediswang bakeng sa tekanyetso e fomathife le e samathife; kereiting e itseng kapa karolong efe ya tekanyetso.

Tshebediso ya puo ka tlelaseng (ka matitjhere le barutwana):

Matitjhere a tlameha ho kgothalletsa barutwana ho sebedisa mehlodi yohle/mefutafuta ya bona ya puo ho etsa moelelo. Hape matitjhere a lokela ho motlola tshebediso ya puo ho etsa moelelo.

O latelang ke mohlala wa kamoo ho ka nahanwang ka tshebediso ya puo bakeng sa maemo a fapaneng a dikereiti ketsahalang ya 1.

Kereiti	Tshebediso ya puo ka dipersente jwalo ka ha DBE ekgothalleditse	Mehlodi e tshhehetsang ya puo	Dibuka tsa ho ruta/diLTSM
4	LOLTA 80% Sesotho 20% English	Mabota a mantswa ,ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi	Ditema tsa puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu

5	<p>LOLTA 70% Sesotho 30% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tsa dipuo tse pedi Sesotho/English bukeng e le nngwe kapa sete ya dinoutsu. Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu</p>
6	<p>LOLTA 60% Sesotho 40% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa English</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi Sesotho-English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu.</p>
7	<p>LOLTA 50% Sesotho 50% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa English</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi bukeng e le nngwe ya mosebetsi/sete ya dinoutsu</p>

Ketsahalo ya 2: Bakeng sa dikolo tse sebedisang dipuo tse fetang tse pedi ka nako e le nngwe (Parallel medium), e leng isiXhosa-English le Sesotho-English

- Boholo ba barutwana bo bua isiXhosa kapa Sesotho e le Puo ya Lapeng (barutwana ba bang ba ka bua dayalekthe ya isiXhosa kapa Sesotho).
- Matitjhere a bua isiXhosa kapa Sesotho e le Puo ya Lapeng.
- Matitjhere le barutwana ba sebedisa English hanyane kante ho tlelase.
- IsiXhosa le Sesotho ke diLOLTA tse pharalele ho isa kereiting ya 6. English e etswa e le Puo ya Pele ya Tlatsetso ho tloha kereiting ya 1.

Ditlwaelo tsa MTBBE tse kgothaleditsweng

Ditlwaelo tsa Mediyamo e Pharalele & Mediyamo e Juale

Moralothuto: Titjhere o tshwanela ho fumana hore na ke dife dipuo tse buuwang ke barutwana. Jwale ba tshwanela ho sheba ka hloko hore na ho ka sebediswa isiXhosa kapa English kapa Sesotho kapa English kapa ka bobedi le hore ke dikarolong dife tsa thuto. Sena se bohlokwa ho thusa matitjhere ho tloha ho kwetliso ka English feela mme ba tlwaele ho nahana ka dipuo tse ngata bakeng sa ho ruta le ho ithuta. E tla boela e thusa matitjhere ho fihlella le ho sebedisa ka ho tshwana mareo ka isiXhosa/Sesotho le English dithutong tsa bona. Qetellong e ka thusa matitjhere ho etsa moralo wa tshebediso ya puo ka tlelaseng.

Ho fumana le ho sebedisa

matheriele: Matitjhere a ka tshwanela ho etsa diqeto tse hlokolosi ka bongata ba matheriele e ka rekwang bakeng sa **diLOLTA** tse sebediswang tlelaseng. Mohlala, tlelaseng ya barutwana ba 40, dibuka tsa ho ruta tse 20 tsa saense tsa English le tse 20 tsa saense tsa Sesotho/isiXhosa di ka rekwa. Hape, ditelosari tsa theknikhale, didikshinari, ditema tsa diLTSM tsa puo e le nngwe le tsa dipuo tse ngata di ka rekwa. App e sa sebediseng data e nang le ditelosari tsa dipuo tse ngata ho phatlalla le dithuto tsohle e ka ba molemo maemong ana.

Tekanyetso e fomathife

le e samathife: Matitjhere le baeletsu ba dithuto ba tla hloka ho etsa moralo wa tshebediso ya puo tekanyetsong (mohlala, ditekanyetso ka puo e le nngwe kapa ka dipuo tse pedi) mme ba laele barutwana hantle hore ba tshwanela ho araba ka puo/dipuo dife boemong ka bong ba kereiti. Ho kgothalletswa hore Puo ya Lapeng le Puo ya Pele ya Tlatsetso di sebediswe e le dipuo tsa tekanyetso.

Tshebediso ya puo ka tlelaseng (ka matitjhere le barutwana): matitjhere a tlameha ho kgothalletsa barutwana ho sebedisa mehlodi yohle/ mefutafuta ya bona ya puo ho etsa moelelo. Hape matitjhere a lokela ho motlola tshebediso ya puo ho etsa moelelo.

O latelang ke mohlala wa kamoo ho ka nahanwang ka tshebediso ya puo bakeng sa maemo a fapaneng a dikereiti ketsahalong ya 2.

Kereiti	Tshebediso ya puo ka dipersente jwalo ka ha DBE e kgothalleditse	Mehlopi e tshehetsang ya puo	Ditlelase tsa mediayamo e pharalele ho ya ho mediayamo e juale ya isiXhosa/SesothoDibuka tsa mosebetsi/diLTSM
4	<p>LOLTA 80% isiXhosa/ Sesotho 20% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa</p> <p>Ditema tsa dipuo tse ngata Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu</p> <p>Ditema tsa puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Ditema tsa dipuo tse ngata Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi Sesotho/English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu</p>
5	<p>LOLTA 70% isiXhosa/ Sesotho 30% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong &, dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu</p>

			<p>Ditema tsa Puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Ditema tsa Dipuo tse Pedi Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi Sesotho/English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu</p>
<p>6</p>	<p>LOLTA 60% isiXhosa/ Sesotho 40% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa</p> <p>Ditema tsa dipuo tse Pedi Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu</p> <p>Ditema tsa puo e le nngwe Haholoholo dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Ditema tsa dipuo tse Pedi Ditema tse ding tsa dipuo tse pedi Sesotho-English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu</p>

7

LOLTA

50% isiXhosa/
Sesotho
50% English

Mabota a mantswe ,
ditlelosari, mengolo
e tikolohong &
dinoutsu tsa dipuo
tse pedi

**Ditema tsa puo
e le nngwe**

Haloho ya dibuka
tsa mosebetsi tsa
isiXhosa

Haloho ya dibuka
tsa mosebetsi tsa
English

**Ditema tsa dipuo
tse pedi**

Ditema tse ngata
tsa dipuo tse pedi
isiXhosa/English
bukeng e le nngwe/
sete ya dinoutsu

**Ditema tsa puo
e le nngwe**

Haloho ya dibuka
tsa mosebetsi tsa
Sesotho

Haloho ya dibuka
tsa mosebetsi tsa
English

**Ditema tsa dipuo
tse pedi**

Ditema tse ngata
tsa dipuo tse pedi
Sesotho/English
bukeng e le nngwe/
sete ya dinoutsu

Ketsahalong ya 2, ho kgothalletswa hore ho etswa menyetla e mengata ka moo ho ka kgonehang bakeng sa ho kopanya barutwana ba buang dipuo tse fapaneng (isiXhosa le Sesotho kapa dife kapa dife tsa dipuo tsa Afrika Borwa). Barutwana ba ka kopanngwa bakeng sa ditlase tsa English e le Puo ya Pele ya Tlatsetso mme barutwana ba Sesotho ba ka rutwa isiXhosa e le puo ya pele kapa ya bobedi ya tlatsetso mme barutwana ba buang isiXhosa ba rutwe Sesotho

Ketsahalo ya 3: Dikolo tsa dipuo tse pedi tsa mediyamo o pharalele wa IsiXhosa-English le Sesotho-English ho mokgahlelo wa motheo mme e be sekolo sa dipuo tse ngata, isiXhosa-Sesotho-English (dikolo tse ding tse kenyang tshebetsong MTBBE Kapa Botjhabela)

- Barutwana ba bua isiXhosa kapa Sesotho e le Puo ya Lapeng (mme ba bang ba bua isiXhosa le Sesotho ka bobedi maemong a fapafapanang.
- Barutwana ba rutwa ka isiXhosa le Sesotho ditlase tsa mediyamo o pharalele.
- Kereiting ya 4, barutwana ba buang Sesotho le isiXhosa ba kopanngwa tlaseng e le nngwe.
- Matitjhere a bua isiXhosa le Sesotho maemong a fapafapanang. Matitjhere a mang a bua isiXhosa e le Puo ya Lapeng mme a mang a bua Sesotho e le Puo ya Lapeng. Matitjhere le barutwana ba bua English hanyane kantle ho tlelase. IsiXhosa le Sesotho ke diLOLTA tse pharalele ho tloha Kereiting ya R ho isa ho ya 3, English e etswa e le Puo ya Pele ya Tlatsetso ho tloha kereiting ya 1, mme isiXhosa le Sesotho di tswakwa le English e le diLOLTA tlaseng e le nngwe ho tloha kereiting ya 4.

Ditlwaelo tse kgothaleditsweng tsa MTBBE – Ditlwaelo tsa dipuo tse ngata tse Fetofetohang/Fleksibole

Moralothuto: Matitjhere a tshwanela ho etsa qeto ka hore na moralothuto o amohela jwang ditshebediso tse arohaneng tsa puo le ho tswaka dipuo ho itshetlehlile ho sepheo. Sena se bohlokwa ho thusa matitjhere ho sebetsa ka bolokolohi ka dipuo. Ketsahalong ena, ho bohlokwa haholo hore matitjhere a buisane le matitjhere a mang kapa baeletsi ba dithuto bakeng sa tlhakisetsa ya mareo le ho fumana mareo esale nako pele ho thuto. Divideo tsa dipuo tse fapaneng tse hlalosang mehopolodi ka ba molemo haholo ho thusa matitjhere a sa tsebeng Sesotho le isiXhosa. Ho ne ho ka ba molemo ha divideo di ka ba le dihloohwana tsa isiXhosa, Sesotho le English (empa di ka se be khoping e le nngwe ya video). E tla boela e thusa matitjhere ho fihlella le ho sebedisa ka ho tshwana mareo a isiXhosa, Sesotho le English dithutong tsa bona.

Ho fumana le ho sebedisa matheriele: Matitjhere a ka tshwanela ho etsa diqeto tse hlokolosi ka bongata ba matheriele e ka rekwang bakeng sa **diLOLTA** tse sebediswang tlelaseng. Mohlala, tlelaseng ya barutwana ba 40, dibuka tsa ho ruta tse 20 tsa saense tsa English le tse 20 tsa saense tsa isiXhosa/Sesotho di ka rekwa. Hape ditelosari tsa theknikhale, didikshinari, ditema tsa **diLTSM** tsa puo e le nngwe le tsa dipuo tse ngata di ka rekwa. App e sa sebediseng data e nang le ditelosari tsa dipuo tse ngata ho phatlalla le dithuto tsohle e ka ba molemo maemong ana.

Tekanyetso e fomathife le e samathife: Matitjhere le baeletsi ba dithuto ba tla hloka ho etsa moralo wa tshebediso ya puo ditekanyetsong (mohlala, ditekanyetso ka dipuo tse pedi kapa puo e le nngwe) mme ba laele barutwana hantle hore ba tshwanela ho araba ka puo/dipuo efe boemong ka bong ba kereiti. Ho kgothalletswa hore Puo ya Lapeng le Puo ya Pele ya Tlatsetso di sebediswe bakeng sa tekanyetso. **Tshebediso ya puo ka tlelaseng** (ka matitjhere le barutwana): Matitjhere a tlameha ho kgothalletsa barutwana ho sebedisa mehlodi yohle/ mefutafuta ya puo ho etsa moelelo. Hape matitjhere a lokela ho motlola tshebediso ya puo ho etsa moelelo.

O latelang ke mohlala wa kamoo ho ka nahanwang ka tshebediso ya puo bakeng sa maemo a fapaneng a dikereiti ketsahalong ya 3

Kereiti	Tshebediso ya puo ka dipersente jwalo ka ha DBE e kgothalleditse	Mehlodi e tshhetsang ya puo	Ditlelase tsa Mediyamo e pharalele ho ya ho mediyamo e juale, Dibuka tsa mosebetsi/diLTMS
4	LOLTA 80% isiXhosa/ Sesotho 20% English	Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi	Ditema tsa puo e le nngwe Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tse ngata tsa dipuo tse pedi isiXhosa/ English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu. Ditema tse ngata tsa dipuo tse pedi Sesotho/ English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu.

<p>5</p>	<p>LOLTA 70% isiXhosa/ Sesotho 30% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditlelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Sesotho/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p>
<p>6</p>	<p>LOLTA 60% isiXhosa/ Sesotho 40% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditlelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Sesotho/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p>

7	<p>LOLTA 50% isiXhosa/ Sesotho 50% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditlelosari, mengolo e Tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa Sesotho</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Sesotho/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p>
---	---	--	--

Ketsahalo ya 4: Ditlelase tse pharalele tsa Afrikaans-English-isiXhosa

- Afrikaans e le LoLT ho phatlalla (Thuto ya Afr Puo ya Lapeng, Thuto ya English e le Puo ya Pele ya Tlatsetso, ha mmoho le English e le LoLT (Thuto ya ENG Puo ya Lapeng, AFR e le Puo ya Pele ya Tlatsetso). E atile metseng ya ditropong le ditropong tse ding tsa metse ya mahaeng le dikolo tsa khwinthaele ya 1.
- Dikolo tse neng di ruta ka Afrikaans di ntse di eketseha ho fetohela ho English. Di ntse di sebedisa mediyamo e pharalele empa manane a theoheha selemo le selemo ha manane a setrimo sa English a eketseha.
- Mediyamo e pharalele ya Afrikaans/English e ntse e le ntho e etsahalang metseng ya ditropong empa e a etsahala le ditropong tsa metse ya mahaeng.
- Qetellong setrimo sa Afrikaans se boemong se ka fela kahohlehohle ka lebaka la tlhokahalo ya English. Ha jwale, bana ba bangata (haholoholo 'bammala') dikolong tsena ba bua Kaaps pele mme ha ba ikamahanye ka setso le diphephetso tsa phihlelo ya Afrikaans e maemong tsa Afrikaans e le Puo ya Lapeng e le thuto.

Ho kenyelletswa ha Kaaps e le mofuta wa puo ka tlelaseng ho a hlokeha.

- Hape batswadi ba bangata ba leka ho hodisa bana ba bona ka English lapeng, le ha bona ba buisana ka Afrikaans. Sephetho se seng ke hore English Puo ya Lapeng e le thuto hangata e etswa ke bana ba sa bueng English haholo lapeng. Bana ba sebedisang temengata mme ba bua dipuo tsa mefutafuta ka mokgwa ona ba thulana le mathata phetolelong ya Afrikaans

le English e boemong hoo ebang diphephetso tse ntjha ho matitjhere a tlwaetseng mokgwa wa “setso” wa ditlase tsa English/Afrikaans le Dipuo tsa Lapeng.

- Ho na le ditjhaba moo malapa a buang isiXhosa/Sesotho/ Setswana a phelang mmoho le malapa a buang Afrikaans. Dikolo di lokela ho sebetsana le phapano ya dipuo ditjhabeng hore di sebeletse bana kaofela ba dulang moo. Setrimo se seng se pharalele sa isiXhosa/Sesotho/ Setswana se ka hlokeha bakeng sa bana.

Ditlwaelo tsa MTBBE tse kgothaleditsweng – Ditlwaelo tsa Dipuo tse ngata tse fetofetohang/Fleksibole

Moralothuto: Matitjhere a ka tshwanela ho etsa diqeto ka moralothuto o amohelang ditshebediso tse arohaneng tsa puo le ho tswakwa ha dipuo ho itshetlehlile ho sepheo. Sena se bohlokwa ho thusa matitjhere ho sebetsana le dipuo ka mokgwa o bonolo.

Ketsahalong ena, ho bohlokwa haholo hore matitjhere a buisane le matitjhere a mang kapa baeletsi ba dithuto bakeng sa tlhakisetso ya mareo le ho fumana mareo esale nako pele ho thuto. Divideo tsa dipuo tse fapaneng tse hlahosang mehopollo di ka ba molemo haholo ho thusa matitjhere a se nang bokgoni bo lekanang ho Afrikaans, isiXhosa le English. Ho ka ba molemo ha divideo di ka ba le dihloohwana tsa Afrikaans, isiXhosa le English (ha ho hlokehe hore di be khoping e le nngwe ya video).

E tla boela e thusa matitjhere ho fihlella le ho sebedisa ka ho tshwana mareo a Afrikaans, isiXhosa le English dithutong tsa bona.

Ho fumana le ho sebedisa matheriele: Matitjhere a ka tshwanela ho etsa diqeto tse hlokolosi ka bongata ba matheriele e ka rekwang bakeng sa **diLOLTA** tse ka sebediswang ka tlelaseng. Mohlala, tlelaseng ya bana ba 40 ho ka rekwa dibuka tsa ho ruta tse 20 tsa saense tsa Afrikaans, tse 20 tsa isiXhosa tsa saense le tse 40 tsa English. Hape ditelosari tse theknikhale, didikshinari le ditema tsa **diLTSM** tsa puo e le nngwe le tsa dipuo tse pedi di ka rekwa.

App e sa sebediseng data e nang le ditelosari tsa dipuo tse ngata ho phatlalla le dithuto tsohle e ka ba molemo maemong ana.

Tekanyetso e fomathife le e samathife: Matitjhere le baeletsi ba dithuto ba tla hloka ho etsa moralo wa dipuo tsa tekanyetso (mohlala, ditekanyetso ka dipuo tse pedi kapa puo e le nngwe) mme ba laele barutwana hantle hore ba tshwanela ho araba ka puo/dipuo efe boemong ka bong ba kereiti. Ho kgothalletswa hore Puo ya lapeng le Puo ya Pele ya Tlatsetso di sebediswe e le dipuo tsa Tekanyetso.

Tshebediso ya puo ka tlelaseng (ke matitjhere le barutwana): Matitjhere a tlameha ho kgothalletsa barutwana ho sebedisa mehlodi yohle/mefutafuta ya puo ho etsa moelelo. Hape matitjhere a lokela ho mmotlola tshebediso ya puo ho etsa moelelo.

O latelang ke mohlala wa kamoo ho ka nahanwang ka tshebediso ya puo bakeng sa maemo a fapaneng a dikereiti ketsahalong ya 4.

Kereiti	Tshebediso ya puo ka dipersente jwalo ka ha DBE e kgothalletitse	Mehlodi e tshehetsang ya puo	Ditlelase tsa mediyamo ya juale tse nang le Dibuka tsa mosebetsi /diLTMS tsa dipuo tse fapaneng le tsa dipuo tse pedi
4	80% Afrikaans & 20% English 80% English & 20% Afrikaans 80% isiXhosa & 20% English	Mabota a mantswe, ditlelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi	Ditema tsa puo e le nngwe Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa Afrikaans Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa English Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa Ditema tsa dipuo tse Pedi Ditema tsa dipuo tse pedi Afrikaans/English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu. Ditema tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/sete ya dinoutsu.

<p>5</p>	<p>70% Afrikaans & 30% English</p> <p>70% English & 30% Afrikaans</p> <p>70% isiXhosa & 30% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa Afrikaans Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tsa dipuo tse pedi Afrikaans/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.</p> <p>Ditema tsa dipuo tse tharo</p>
<p>6</p>	<p>LOLTA 60% Afrikaans & 40% English</p> <p>60% English & 40% Afrikaans</p> <p>60% isiXhosa & 30% English</p>	<p>Mabota a mantswe, ditelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi</p>	<p>Ditema tsa puo e le nngwe Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa Afrikaans Haloho ya dibuka tsa mosebetsi tsa isiXhosa</p> <p>Ditema tsa dipuo tse pedi Ditema tsa dipuo tse pedi Afrikaans/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu. Ditema tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu. Ditema tsa dipuo tse tharo</p>

7

Ditlelase tse kopaneng tse pharalele tsa Afrikaans/English 50% Afrikaans & 50% English

50% isiXhosa & 50% English

Barutwana ba ka kopana bakeng sa tlelase ya English e le thuto

Mabota a mantswe, ditlelosari, mengolo e tikolohong & dinoutsu tsa dipuo tse pedi

Ditema tsa puo e le nngwe

Halofo ya dibuka tsa mosebetsi tsa Afrikaans

Halofo ya dibua tsa mosebetsi tsa isiXhosa

Ditema tsa dipuo tse pedi

Ditema tsa dipuo tse pedi Afrikaans/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.

Ditema tsa dipuo tse pedi isiXhosa/English bukeng e le nngwe/ sete ya dinoutsu.

Re leboha Zenex Foundation, Nelson Mandela Institute le Old Mutual bakeng sa ho etsa hore tlhahiso ya diphamfolete tse na e kgonehe.

E hlophisitswe ke Soraya Abdulatief, Xolisa Guzula, Ntombizanele Mahobe, Carolyn McKinney, Nadeema Musthan, Margie Probyn, Brian Ramadiro, Robyn Tyler, Zola Wababa, Peter Plüddemann.

E fetoletswe ke Thakane Pelesa Makoro Moralo wa bokantle ka Phumle April.